

İNGİLİZCEDE VE AZERBAJCAN TÜRKÇESİNDE ŞİİSEL METİNLERDE BENZER KAVRAMLARA DAYALI METAFORLAR

Gülşen MEMMEDLİ¹

Makale Bilgileri/ Article info

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Article Type : Research Article
Geliş Tarihi / Date Received: 08.05.2022
Kabul Tarihi / Date Accepted: 16.06.2022
Yayın Tarihi / Date Published: 27.06.2022

Makale Künyesi/To cite this article:

MEMMEDLİ, G. (2022). İngilizcede ve Azerbaycan Türkçesinde Şiirsel Metinlerde Benzer Kavramlara Dayalı Metaforlar. *LOTUS International Journal of Language and Translation Studies*, 2(1), 1-11.

Öz

Şiirsel metinlerin doğasında var olan belirsizliğin algılanması ve yorumlanması çok karmaşık bir süreçtir ve dilsel çerçevenin ötesine geçip belirli düşünme modellerine dayanır. Üslupbilim, edebî ve edebî olmayan metinlerde dil aracılığıyla anlamın yaratılmasını inceler. Edebî metinlerin temel özelliği olarak, sanatsal ifade araçları sadece dil yapılarına değil, aynı zamanda düşünce ve düşünce biçimlerine de bağlıdır. Metaforlaşma, kavramsal metafor teorisine göre iki alan bilgisi yapıları arasındaki etkileşim sürecine dayanır; kaynak alan (source domain) ve hedef alan (target domain). Hakkında daha fazla bilgiye sahip olduğumuz kaynak alan hedef alanla ilgili algımızı şekillendirmede kilit bir rol oynar. Kaynak alan için temel bilgi noktası insanların çevre ile olan ilişkisi olup, dünyayı algılayarak yaşadıkları deneyimler büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, kavramsal alan, insan deneyimlerinin sistematik organizasyonundan doğar. Kavramsal metaforlar sadece dil ve düşüncede değil, toplumsal gerçeklikte de oluşur. Bu kavramsal metaforlar, farklı kültürel modellerin ortaya çıkmasında da önemli bir rol oynamaktadır. Bu anlamda aynı kavramların farklı halkların dillerinde farklı ya da benzer kavramlarla ifade edilmesi sadece dillerin değil; kültürlerin de karşılaştırılmasına olanak sağlamaktadır. Makale, Azerbaycan ve İngiliz manzum metinlerinden seçilen çeşitli örnekler temelinde şiir dilinde soyut zaman ve aşk kavramlarının gelişme biçimlerini ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: metafor, kavramsal, zaman, aşk, duygu.

METAPHORS BASED ON SIMILAR CONCEPTS IN ENGLISH AND AZERBAIJANI POETIC TEXTS

Abstract

The perception and interpretation of the ambiguity inherent in poetic texts is a very complex process, and goes beyond the linguistic framework and relies on specific models of thinking. Stylistics studies the creation of meaning through language in literary and non-literary texts. As the main feature of literary texts, the expressive means depend not only on language structures, but also on thought and thought forms. According to the conceptual metaphor theory, conceptualization is based on the interaction process between two content knowledge structures; source domain and target domain. The source domain, about which we know more, plays a key role in shaping our perception of the target domain. The main base of knowledge for the source domain, which is people's relationships with the environment, and their experiences while perceiving the world are of great importance. Thus, the conceptualization arises from the systematic organization of human experience. In other words, conceptual metaphors occur not only in language and thought, but also in social reality. These conceptual metaphors also play an important role in the emergence of different cultural models. In this sense, expressing the same notions with different or similar concepts in the languages of different peoples allows us to compare both languages and cultures. The article deals with the development of abstract concepts of time and love in the language of poetry based on various examples selected from Azerbaijani and English poetic texts.

Keywords: metaphor, conceptual, time, love, emotion

¹ Azerbaycan Diller Üniversitesi doktora öğrencisi, aliyevagulshan@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-3889-8421

Giriş

Geçen yüzyılın sonundan itibaren özellikle bilişsel dilbilim ve psikodilbilim alanlarında yapılmış önemli araştırmalar (Gibbs, 1994; Lakoff ve Johnson, 1980; Kövecses, 2000) metaforların sadece bir dil birimi olmakla kalmayıp insanların günlük yaşamda düşünme, ilişki kurma ve hayal etme yeteneklerine rehberlik eden özel bilişsel haritalar olduğunu göstermektedir.

Başka bir deyişle, metaforlar, ad aktarmaları vb. iki nesne arasında önceden bilinmeyen bir bağlantı keşfedildiğinde ortaya çıkar ve zamanla kitlesel kullanım sonucunda dilde bir klişe haline gelebilir. Bu ifadeler otomatik ve bilinçsiz bir şekilde kullanılsa da nesillerin bilinçaltında bütün bir milletin düşünce tarzını ve değerlerini oluşturur.

Kültür ve dilin etkileşimi sorunu dilbilimcilerin yanı sıra etnologların, sosyo-dilbilimcilerin, coğrafyacılardan, farklı halklar ve kültürler arasındaki iletişimi inceleyen araştırmacıların ve kültür bilimcilerin odak noktasında olmuştur. Kültürel çalışmalarda dil, millet kodunun ve milli kültürün hem yaratıcı hem de koruyucu unsurudur. Metaforik ifadelerin özünü inceleyerek kültür ve dilin etno-millî özelliklerini ortaya çıkarmak mümkündür.

1. Şiirsel Soyut Kavramlar

Aristoteles, T. Adorno, J. Viko, J.-P. Sartre, F. Nietzsche gibi filozoflardan en modern döneme kadar birçok araştırmacı, dünyanın metaforik anlayışını, dil, düşünce ve kültürel faktörlerin etkileşimini inceleyerek bazı sorulara cevap bulmaya çalışmıştır. Bu çalışmalarda dil ve kültür birbiriyle ilişkili iki kavram olarak ele alındığından metafor sadece bir dil birimi - sanatsal ifade aracı olarak değil, aynı zamanda ulusal ve kültürel mirasın dilsel bir ifadesi olarak da ele alınmaktadır.

Metafor ve ad aktarması gibi sanatsal ifade araçlarını farklı dillerin malzemelerine dayanarak karşılaştırmalı olarak inceleyen çoğu bilim insanı, kültürün dil üzerindeki etkisine ve mecazi dil ve metaforik ifadelerin kullanımında kültürün önemine dikkat çeker.

Bilişsel dilbilim başta olmak üzere araştırmalarda popüler ve sıklıkla kullanılan kavramsal metaforların incelenmesi ve bunların Azerbaycan Türkçesi ve İngilizce edebi metinler temelinde karşılaştırmalı analizi bunu gerekli kılmaktadır. Bazen aynı kavramsal metafor iki farklı dilde benzer metaforik ifadelerle ifade edilse bile bu ifadelerin ait oldukları dili konuşanların kültürel ve zihinsel değerlerini ve ideolojilerini yansıttığını söylemek

mümkündür. Çünkü metafor ile halkın kültürü arasındaki bağlantı, etkileşim hem dilde hem de insanların düşünme biçiminde kendini gösterebilmektedir.

Kavramsal metafor kuramı, metaforu araştırma nesnesi haline getiren çeşitli alanlardaki en önemli çalışmalardan biridir. Geçen yüzyılın sonlarında Lakoff ve Johnson öncülüğünde çalışılan ve "Metaphors We Live By" (1980) kitabının yayınlanmasından sonra daha da popüler hale gelen kavramsal teori, geleneksel teorisyenlerin aksine, şiirsel metaforların altında yatan yasaların dilde değil, düşüncede aranması gerektiğini vurgular. Bu teori, metaforların günlük konuşmada sıklıkla kullanıldığını ve insanların iletişimini, davranışlarını ve düşüncelerini şekillendirdiğini iddia eder. Kavramsal metafor teorisine göre, insanlar soyut kavramlar hakkında konuşurken, somut kavramlar hakkında sahip oldukları bilgileri kullanırlar. Böylece belirli bir kaynak alana ilişkin bilginin soyut bir hedef alana aktarılması sonucunda çeşitli metaforlar ortaya çıkar.

1.1 Şiirsel Metinlerde Zaman Kavramı

Şiirsel metinlerde mecazlı betimlemenin temel araçlarından birinin aşk, zaman, mutluluk, yaşam ve ölüm gibi soyut kavramların anlatımı olduğu bilinmektedir.

Örneğin, modern İngilizcedeki "zaman paradır" kavramsal metaforu, zamanla ilgili ifadelerin çoğunun para ile ilgili kelime ve cümlelerden oluşması gerçeğine dayanmaktadır. Böylece waste time (zaman harcamak), save time (zamandan tasarruf etmek), give time (zaman vermek), lose time (zaman kaybetmek) gibi ifadeler İngiliz kültüründe zamanın değerli bir şey ve sınırlı bir kaynak olarak görüldüğünü göstermektedir. Bu nedenle, "zaman paradır", "zaman sınırlı kaynaktır", "zaman değerli bir maddedir" gibi kavramsal metaforlar, günlük konuşmalarda soyut zaman kavramını kavramsallaştırmak için bir temel oluşturur.

It's bad enough wasting time without killing it. (Zamanı öldürmeden onu harcamak yeterince kötü). [Juster N., 1961, 17]

For townfolk have no time to grow, they have no time to waste. (Kasaba halkının büyüyecek zamanı yok, kaybedecek zamanı yok).[Paterson, A. B., 2007, s.23]

Gelişmiş ülkelerde insanlar için daha değerli bir kavram olan zamanı yönetmek adına çeşitli stratejiler geliştirilmiş olsa da, modern dünyada işin ve ona harcanan zamanın karşılığında para kazanılması böyle bir kavramın tüm kültürler ve halklar için benzer olmasına neden olmuştur. İngilizlerin karakterinin rasyonelliği ve zamanın bir amaca ulaşmak için kullanılan

bir kaynak olarak görülmesi İngilizcede "zaman paradır" kavramına yansımıştır. Azerbaycan Türkçesinde vaxt sərf etmək (vakit harcamak), vaxt keçirmək (vakit geçirmek), vaxt ayırmaq (vakit ayırmak), vaxt öldürmək (zaman öldürmək), vaxt itirmək (vakit kaybetmek), gibi ifadeler "zaman değerli maddedir" ve "zaman sınırlı bir kaynaktır" kavramsal metaforlarının varlığını gösterir.

Vaxtını almasın nə toy, nə də yas,

Gurlayan səsinlə "irəli!" haykır.[İsaxanlı, H., 2008, s.111]

(Ne düşün ne yas vaktini almasın, kükreyen sesinle "İleri!"haykır.)

Özellikle bu anlamda Azerbaycan Türkçesinde zaman ve vakit (vaxt) kavramları arasında fark vardır. Yani zaman daha uzun, vakit (vaxt) daha kısa ve sınırlıdır. Ayrıca Azerbaycan Türkçesinde "zaman paradır" kavramı baskın olmasa da bu kavrama dayalı şiirsel metaforlara rastlamak mümkündür:

Gör bir nə tez xərclədim günləri manat kimi,

Əvəzində nə aldım – heç xəbərim olmadı. [Rövşən R., 2021, s. 152]

(Bak ne çabuk harcadım günleri manat gibi, karşılığında ne aldım – hiç haberim olmadı.)

Xərclədim gəncliyi qara pul kimi

Yerini bilmədən, əsirgəmədən. [Kürçaylı Ə. 2004, 195]

(Harcadım gençliğimi kara para gibi, yerini bilmeden, esirgemedem)

Soyut kavramlardan bahsederken kavramsal metaforlarla duyguların dilsel anlatımı konusuna değinmek gerekir. Şiirsel metinlerde, özellikle üslupsal tonlarda, duygusal bir etki yaratmak için kullanılan sanatsal ifade araçları genellikle duyguların tasvirinden oluşur. Z. Kövecses duyguların aynı olmadığına, dilde her duygu için farklı yoğunluklar ifade eden kelimelerin bulunduğuna dikkat çekiyor. İngilizcede yaygın ve temel duygular anger/öfke, sadness/üzüntü, fear/korku, joy/neşe, and love/sevgi'dir. Yazar, duyguların isimlerinden bahsetmekte ve diğer duyguların dikey hiyerarşide bu temel duyguların orta seviyeyi oluşturduğu alt veya üst konumlarda yer aldığını belirtmektedir [Kövecses Z., 2000, s.3].

1.2 Şiirsel Metinlerde Aşk Kavramı

Aşk - tüm zamanlarda şiirlerin odak noktasında bulunan ve en çok anlatılan duygulardan biridir. Bazıları aşktan delirdiler, bazıları dertlerine derman buldular, acı çektiler veya mutluluğa ulaştılar. Şiirsel metaforlarda aşktan acı çekmek, eski çağlardan beri şiirde daha baskın bir kavram olarak anlatılmıştır. İngilizce şiir metinlerinin analizinde karşımıza çıkan aşkla ilgili kavramsal metaforlar arasında en yaygın olanı aşk-hastalık, aşk-acı, aşk-ateş vb.dır. İngilizcede aşkla ilgili kavramsal metaforların çoğu, Azerbaycan Türkçesinde de kullanılan kavramların aynısını yansıtmaktadır. Böylece Lakoff, Turner, Gibbs, Kövecses ve diğerleri İngilizcede aşkla ilgili kavramsal metaforların gelişimini ve bu metaforların farklı kültürler için ne kadar evrensel veya benzersiz olduğunu araştırmışlardır. Azerbaycan Türkçesi ve İngilizce şiirsel metinlerde sevgiyle ilgili metaforlar arasında en yaygın olanı “aşk yangınıdır” ve “aşk ışıktır” kavramlarıdır.

Bir gecə yatmışdım qəmli, mükəddər.

Qəlbimi sıxırdı sonsuz fikirlər.

Birdən Günəş doğdu, açıldı səhər,

Baxdı gözlərimə o qumral gözlər. [İsaxanlı, H., 2008, s.40]

(Bir gece hüznle uyudum, sonsuz düşünceler kalbimi ele geçirdi. Aniden güneş doğdu, sabah açıldı, o kumral gözler gözlerime baktı.)

Şiirde hüzn geceyle, mutluluk gündüzle kıyaslanarak “aşk ışıktır” kavramsal metaforundan yola çıkılmıştır. Bu şiiri, şafağı ve sabah gün doğumunu gören bir âşığın sevincinin tarifi olarak anlamak mümkündür. İngilizcede "aşkın alevleri" ifadesi şiirsel metinlerde de yaygın bir ifadedir. Aşkın ışık, ateş ve alev gibi imgelerle karşılaştırılması her iki dilin şiirsel örneklerinin özelliğidir.

This dog only, waited on,

Knowing that when light is gone

Love remains for shining. [Browning. E. B., 1902, 169]

(Sadece bu köpek, bekledi, bunu bilerek. Işık gittiğinde aşk parlamak için kalır)

Ancaq mənim sevgim bir halda dursun

Sönməsin könlümün ilk məhəbbəti! [İsaxanlı, H., 2008, s.196]

(Ama bırak aşkım dursun kalbimin ilk aşkı hiç ölmesin!

Bir od düşdü buluduna,

Yandı könül eşq oduna. [İsaxanlı, H., 2008, s.187]

(Bulutun üzerine bir ateş düştü, aşkın ateşinde yanmış yürek.)

Azerbaycan Türkçesinde sevgi ve aşk (eşq) duygularını karşılaştırarak Z. Kövecses'in bahsettiği duygu skalasını uyguladığımızda sevgiyi genel bir temel duygu, aşkı daha keskin bir duygu olarak değerlendirebiliriz. Bu nedenle "aşk ateştir" kavramı, sevgiden çok aşkı tanımlamak için kullanılır. Mesela,

Ey nazlı nigar, sən mənim eşqim, həvəsim sən,

Eşq atəşidir can verən insanə deyirlər.[İsaxanlı, H., 2008, s.143]

(Ey nazlı nigar, sen benim aşkım, tutkumsun, aşkın ateşidir insana can veren derler.)

İngilizce ve Azerbaycan Türkçesinde şiir metinlerinde aşkla ilgili sıkça kullanılan bir diğer kavramsal metafor da "aşk hastalığıdır" kavramıdır.

Love is a sickness full of woes,

All remedies refusing; [Daniel S. 2004, 13]

(Aşk dertlerle dolu bir hastalıktır, tüm çareleri reddeden;)

İngiliz edebiyatından alınan bu örnekte "aşk bir hastalıktır" ifadesi açıkça kullanılmış ve dizeler bu kavramsal metafora dayanmaktadır. Azerbaycan edebiyatından seçilen aşağıdaki manzum metinde şair aynı kavramsal metaforu kapalı bir şekilde kullanmış ve bu kavramdan hareketle okuyucunun anlayacağı bir şiir oluşturmuştur.

Zalım sevgi bir gör sənə neylədi,

belə zalım əcəl yoxdu, dərd yoxdu.

Qaralır qolunda peyvənd yerləri,

mənim balam, sevgidən peyvənd yoxdu.[Rövşən, R., 2017, 134]

(Zalim aşk bir bak sana ne yaptı, böyle zalim ecel yok, dert yok.

Kararıyor kolunda aşş yerleri, evladım, aşşın aşşsı yok.)

Sevgiden peyvənd yoxdu ("aşşın aşşsı yok") ifadesi, aşşın bir hastalık olduğu anlayışına dayanan mecazi bir ifadedir.

Duygularla ilgili kavramsal metaforların benzerliğinin temel nedenlerinden biri, tamamen uzak halklar tarafından konuşulan ve tamamen farklı dil ailelerine ait olan Azerbaycan Türkçesi ve İngilizcedeki kavramsal metaforların, duygularla ilgili aynı genel fikre dayanmasıdır. Dolayısıyla her iki dilde de duygular insan vücudunu dolduran bir kavramdır. "Beden duyguların kutusu" kavramsal metaforu, duygu algımızın neredeyse merkezinde yer alır.

She is boiling with anger (öfkeden kaynıyor), I am filled with sorrow (hüzünle doluyum), she was overflowing with love (aşşla dolup taşıyordu) gibi örnekler, "duygular bir kaptaki sıvıdır" kavramının farklı duyguları tanımlamak için kullanıldığını göstermektedir. Duyguların yoğunluğunun bir sonucu olarak bazen duygular kabın dışına taşabilir. Azerbaycan Türkçesinde "səbr kasası dolmaq", "boğaza yığılmaq", "sevgi dolu olmaq" vb. anlamlarda da kullanılan ifadeler örneklenebilir. Bu kavramsal metaforun duygulara ortak olması, ve birçok kültürde ve dilde aynı şekilde kullanılması, tüm insanların duyguları ve bedenleri hakkında aynı gözlemleri yapmalarının sonucudur.

Sonuç

Makalede soyut kavramları anlatmak için kullanılan kavramsal metaforlar, İngilizce ve Azerbaycan Türkçesinde şiir metinlerinden seçilen çeşitli örnekler üzerinden incelenmiştir. Her iki dilde yazılmış şiir örnekleri karşılaştırılarak aşşğıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

1. İngilizce'deki soyut zaman kavramının tanımında kullanılan kelimelerin ve ifadelerin çoğu, "zaman paradır" kavramsal metaforunun baskınlığı ile ilgilidir. Azerbaycan Türkçesinde "zaman değerli bir maddedir" ve "zaman sınırlı bir kaynaktır" kavramları günlük konuşmada daha yaygındır. "Zaman paradır" kavramsal metaforu şiirsel örneklerde daha çok kullanılmaktadır.

2. Azerbaycan Türkçesi ve İngilizcedeki duygularla ilgili kavramsal metaforların aynı genel fikre dayanması bu kavramsal metaforların benzerliğinin temel nedenlerinden biridir. "Beden duyguların kutusu" kavramsal metaforu, duygu algımızın merkezinde yer alır ve her iki dilde de duygular insan vücudunu dolduran bir kavramdır.

3. Azerbaycan Türkçesi ve İngilizce şiirsel metinlerde sevgiyle ilgili metaforlar arasında en yaygın olanı “aşk hastalığıdır”, “aşk yangınıdır” ve “aşk ışıktır” kavramlarıdır. Azerbaycan Türkçesinde sevgi ve aşk (eşq) duygularını karşılaştırarak Z. Kövecses'in bahsettiği duygu skalasını uyguladığımızda sevgiyi genel bir temel duygu, aşkı daha keskin bir duygu olarak değerlendirebiliriz. Bu nedenle “aşk ateştir” kavramı, sevgiden çok aşkı tanımlamak için kullanılır.

Kaynakça

Browning Elizabeth Barrett. 1902. The red letter library., p. 278

Daniel S. 2004. Poems, Poemhunter- The World's Poetry Archive, 83

Kürçaylı Ə. 2004. Seçilmiş əsərləri. Bakı, “Şərq-Qərb” 400 səh.

Lakoff, G. ve Johnson, M. 1980. Conceptual Metaphor in Everyday Language, The Journal of Philosophy, 77(8), 453-486.

Gibbs, R. 1994. The poetics of mind: Figurative thought, language, and understanding. New York: Cambridge University Press.

Kövecses Z. 2000. Metaphor and Emotion Language, Culture, and Body in Human Feeling, Cambridge University Press, s. 224

İsaxanlı, H., Azərbaycan sevgi poeziyası. Birinci cild. Xəzər universiteti nəşriyyatı, 2008, 235 səh.

Rövşən R. Nəfəs kitablar kitabı (şeir, nəsr, esse) Bakı, Qanun nəşriyyatı, 728 s. 2017.

Paterson, A. B. 1993. Collected verses, Penguin books, p. 290.

Juster N. 1961. The Phantom Tollbooth. p. 156.

Structured Abstract

The problem of the interaction of culture and language has been the focus of ethnologists, sociolinguists, geographers, researchers who study communication between different peoples and cultures, as well as linguists. In cultural studies, language is both a creative and protective element of the nation code and national culture. It is possible to reveal the ethno-national characteristics of culture and language by examining the essence of metaphorical expressions.

Conceptual metaphor theory is one of the most important studies in various fields that make metaphor an object of research. Conceptual theory, pioneered by Lakoff and Johnson at the end of the last century and became even more popular after the publication of the book "Metaphors we live by" (1980), emphasizes that the laws underlying poetic metaphors should be sought in thought, not in language. This theory claims that metaphors are frequently used in daily speech and that these metaphors shape people's communication, behavior and thoughts. According to the conceptual metaphor theory, when people talk about abstract concepts, they use the knowledge they have about concrete concepts. Thus, various metaphors emerge as a result of transferring information about a specific source area to an abstract target area.

It is known that one of the main tools of metaphorical description in poetic texts is the expression of abstract concepts such as love, time, happiness, life and death.

Although various strategies have been developed in order to manage time in developed countries compared to developing countries, the concept of time has remained the same for everyone. The rationality of the English people and the view of time as a resource used to achieve a goal are reflected in the concept of "Time Is Money" in English. Expressions in Azerbaijani language such as *vaxt sərf etmək* (to waste time), *vaxt keçirmək* (to spend time), *vaxt öldürmək* (to kill time), *vaxt itirmək* (to lose time), indicate the presence of conceptual metaphors as Time Is A Valuable Item And Time Is A Limited Resource.

In addition, although the concept of Time Is Money is not dominant in Azerbaijani, it is possible to come across poetic metaphors based on this concept:

Gör bir nə tez xərclədim günləri manat kimi,

Əvəzində nə aldım – heç xəbərim olmadı. [Rövşən R., 2021, s. 152]

(See how quickly I spent days like manat, I did not know what I bought instead.)

While talking about abstract concepts, it is necessary to mention the linguistic expression of emotions by conceptual metaphors.

The most common metaphors about love in Azerbaijani and English poetic texts are the concepts Love Is Fire and Love Is Light. Comparing the feelings of *sevgi* (love) and *eşq* (love) in Azerbaijani and applying the scale of emotions mentioned by Z. Kövecses to Azerbaijani language, we can evaluate (*sevgi*) love as a general basic emotion and (*eşq*) love as an intense emotion. For this reason, the concept of Love Is Fire is used to describe *eşq* (love) rather than *sevgi* (love).

One of the main reasons for the similarity of conceptual metaphors about emotions is that the conceptual metaphors in Azerbaijani and English, which are spoken by completely distant peoples and belong to completely different language families, are based on the same general idea about emotions. Therefore, in both languages, emotion is a fluid that fills the human body. Conceptual metaphor, The Human Body Is A Container For Emotions, is almost at the center of our perception of emotions. The reason for that is the fact that people make the same observations about their emotions and bodies, regardless of the culture in which they were raised and the language they speak.